

UCHWAŁA Z DNIA 24 LUTEGO 2010 R.

I KZP 30/09

Przepis art. 49 § 1 k.k.w. nie ma zastosowania do zastępczej kary grzywny orzeczonej na podstawie art. 65 § 1 k.k.w.

Przewodniczący: sędzia SN J. Szewczyk (sprawozdawca).

Sędziowie SN: K. Cesarz, J. Sobczak.

Prokurator Prokuratury Krajowej: B. Mik.

Sąd Najwyższy w sprawie Piotra O., po rozpoznaniu przedstawionego na podstawie art. 441 § 1 k.p.k., przez Sąd Okręgowy w C., postanowieniem z dnia 6 listopada 2009 r., zagadnienia prawnego wymagającego zasadniczej wykładni ustawy:

„Czy regulacja przepisu art. 49 § 1 k.k.w. dopuszczająca możliwość odroczenia wykonania grzywny odnosi się także do kary zastępczej grzywny orzeczonej na podstawie art. 65 § 1 k.k.w.?”

u c h w a l i ł udzielić odpowiedzi jak wyżej.

UZASADNIENIE

Wątpliwości leżące u podstaw zagadnienia prawnego wyłoniły się na tle następującego stanu faktycznego.

Sąd Rejonowy w C., postanowieniem z dnia 6 sierpnia 2009 r., na podstawie art. 49 § 1 k.k.w. *a contrario* nie uwzględnił wniosku skazanego Piotra O. o odroczenie wykonania zastępczej kary grzywny, orzeczonej za niewykonaną karę 8 miesięcy ograniczenia wolności, przyjmując że do wykonania zastępczej kary grzywny nie mają zastosowania przepisy dotyczące zasadniczej kary grzywny, określone w art. od 45 k.k.w. do art. 51 k.k.w., w tym art. 49 § 1 k.k.w. regulujący możliwość odroczenia ściągnięcia grzywny albo rozłożenia jej na raty.

Przedstawione postanowienie zaskarżył w całości skazany, który wywiódł, że orzeczenie jest błędne i ponowił wniosek o odroczenie wykonania zastępczej kary grzywny, motywując go trudną sytuacją materialną.

Sąd odwoławczy w toku rozpoznania zażalenia powziął wątpliwości wymagające zasadniczej wykładni ustawy, które przedstawił w trybie art. 441 § 1 k.p.k. Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia. W uzasadnieniu postanowienia o przekazaniu zagadnienia prawnego Sąd Okręgowy wskazał, że problematyka stosowania art. 49 § 1 k.k.w. do kary zastępczej grzywny dotychczas nie była przedmiotem rozważań Sądu Najwyższego. Zagadnieniem tym nie zajmowali się przedstawiciele doktryny, z wyjątkiem K. Postulskiego, który stwierdził, że „do wykonania zastępczej kary grzywny nie mają zastosowania przepisy dotyczące zastępczych form jej wykonania (art. 45 – 51 k.k.w.), ich stosowanie wyłącza bowiem przepis szczególny, którym jest art. 65 § 3 k.k.w.” (Z. Hołda, K. Postulski: Kodeks karny wykonawczy. Komentarz, Gdańsk 2009, s. 297). W ocenie Sądu Okręgowego zaprezentowane stanowisko nie jest jednak przekonujące, skoro jeszcze na tej samej stronie powołanego komentarza K. Postulski wywodzi, że „z treści art. 65 § 3 k.k.w. można też wyprowadzić wniosek, że dopóki istnieje możliwość ... uiszczenia przez skazanego grzywny, dopóty nie powinno orzekać się zastępczej kary pozbawienia wolności”.

Zdaniem Sądu Okręgowego w C. dopuszczalność stosowania art. 49 § 1 k.k.w. także do zastępczej kary grzywny orzeczonej na podstawie art. 65 § 1 k.k.w. jest różnie interpretowana przez sądy, które orzekają odmienne na gruncie analogicznych sytuacji faktycznych i prawnych.

Prokurator Prokuratury Krajowej wniósł o podjęcie przez Sąd Najwyższy uchwały, że „do wykonania zastępczej kary grzywny orzeczonej na podstawie art. 65 § 1 k.k.w. nie ma zastosowania przepis art. 49 § 1 k.k.w.”

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

W orzecznictwie i doktrynie utrwalone jest stanowisko, że wystąpienie z pytaniem prawnym do Sądu Najwyższego w trybie art. 441 § 1 k.p.k. jest możliwe przy zaistnieniu następujących warunków:

- w postępowaniu odwoławczym wyłoniło się „zagadnienie prawne”, czyli istotny problem interpretacyjny, a więc taki, który dotyczy przepisu rozbieżnie interpretowanego w praktyce sądowej lub przepisu o wadliwej redakcji albo niejasno sformułowanego, dającego możliwość różnych, przeciwstawnych interpretacji,
- zagadnienie to wymaga „zasadniczej wykładni ustawy”, czyli przeciwdziałania rozbieżnościom interpretacyjnym, już zaistniałym w orzecznictwie, bądź mogącym – z uwagi np. na istotne różnice poglądów doktryny – w nim zaistnieć, które to rozbieżności są niekorzystne dla prawidłowego funkcjonowania prawa w praktyce,
- pojawiło się ono „przy rozpoznaniu środka odwoławczego”, a więc jest powiązane z konkretną sprawą i to w taki sposób, że od rozstrzygnięcia tego zagadnienia prawnego zależy rozstrzygnięcie danej sprawy (por. R.Stefański: Instytucja pytań prawnych do Sądu Najwyższego w sprawach karnych, Kraków 2001, s. 264 – 299).

Analizując przedstawione przez Sąd Okręgowy pytanie prawne pod kątem powyższych wymagań, należy stwierdzić, że spełnia ono wymogi określone w art. 441 § 1 k.p.k.

W procesie wykładni prawa podstawowe znaczenie ma metoda wykładni językowej. Dopiero w sytuacji, w której norma wyinterpretowana metodą językową byłaby w sposób jaskrawy społecznie niedorzeczna, czy też niewątpliwie wskazywałaby na zbyt wąski lub szeroki zakres jej stosowania, taką wykładnię należy odrzucić i odwołać się do zasad wykładni systemowej oraz funkcjonalnej (por. Z. Wronkowska, Z. Ziemiński: Zarys teorii prawa, Poznań 1997, s. 165; J. Wróblewski: Sądowe stosowanie prawa, Warszawa 1972, s. 151). Zgodnie z treścią art. 49 § 1 k.k.w. sąd może odroczyć ściągnięcie grzywny albo rozłożyć ją na raty, na czas nie przekraczający roku „...jeżeli natychmiastowe jej wykonanie pociągnęłoby dla skazanego lub jego rodziny zbyt ciężkie skutki”. Przepis ten znajduje się w rozdziale VIII Kodeksu karnego wykonawczego dotyczącym kary grzywny, na którą oskarżony został skazany przez sąd pierwszej lub drugiej instancji orzekający w zakresie winy i kary. Natomiast art. 65 § 1 k.k.w. zamieszczony został w rozdziale IX zatytułowanym „Kara ograniczenia wolności” i reguluje on sytuację skazanego na karę ograniczenia wolności, który uchylił się od odbywania tej kary, w związku z czym sąd zamienia ją na zastępczą karę grzywny. Niewątpliwie odrębne pojęcia „kara grzywny” i „zastępcza kara grzywny”, użyte w tym samym akcie prawnym nie mają identycznego znaczenia. Przeciwno utożsamianiu tych pojęć przemawia też argument, że brak jest w Kodeksie karnym wykonawczym przepisu określającego, co należy rozumieć pod pojęciem grzywny, analogicznego do przepisu art. 242 § 3 k.k.w. znajdującego się w rozdziale XXI Kodeksu karnego wykonawczego zatytułowanym „Objaśnienie wyrażeń ustawowych”, z którego wynika, że jeżeli kodeks używa w znaczeniu ogólnym określenia „kara pozbawienia wolności”, należy przez to rozumieć również zastępczą karę pozbawienia wolności, karę aresztu wojskowego, zasadniczą lub zastępczą karę aresztu, karę porządkową oraz środek przymusu skutkujący pozbawieniem wolności, chyba że ustawa stanowi inaczej.

Przedstawiony przepis został wprowadzony do Kodeksu karnego wykonawczego ustawą z dnia 24 lipca 2003 r. o zmianie ustawy Kodeks karny wykonawczy oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. Nr 142, poz. 1380), i gdyby ustawodawca widział potrzebę odpowiedniego zrównania kary grzywny z zastępczą karą grzywny, nic nie stało na przeszkodzie uchwaleniu analogicznego rozwiązania, jak zawarte w art. 242 § 3 k.k.w., dotyczącego zastępczej kary grzywny.

Zaprezentowane argumenty natury językowej i systemowej, wskazujące na różne znaczenie pojęć „kara grzywny” i „zastępcza kara grzywny”, jak już wspomniano, znajdują wsparcie w piśmiennictwie, gdzie wyrażono pogląd, że „do wykonania zastępczej kary grzywny nie mają zastosowania przepisy dotyczące zastępczych form jej wykonania (art. 45 – 51), ich stosowanie wyłącza bowiem przepis szczególny, którym jest art. 65 § 3. Przewiduje on, że jeżeli skazany, mimo możliwości uiszczenia zastępczej kary grzywny, nie uiści jej w terminie, a zostanie stwierdzone, iż nie można jej ściągnąć w drodze egzekucji, sąd zarządza wykonanie zastępczej kary pozbawienia wolności. Jeden dzień zastępczej kary pozbawienia wolności jest równoważny dwóm dniom ograniczenia wolności” (Z. Hołda, K. Postulski, *op. cit.* s. 297).

Podsumowując, dotychczasowe rozważania wskazują na brak możliwości stosowania wprost przepisów zawartych w rozdziale VIII Kodeksu karnego wykonawczego dotyczących grzywny do zastępczej kary grzywny orzeczonej na skutek uchylenia się skazanego od odbywania kary ograniczenia wolności. Przepisy tego kodeksu nie zawierają zatem bezpośrednich regulacji dotyczących terminu uiszczenia, odroczenia wykonania lub rozłożenia na raty zastępczej kary grzywny orzeczonej w trybie przewidzianym w art. 65 k.k.w.

Brak jakichkolwiek unormowań w tym zakresie stawia na porządku dziennym kwestię istnienia luk prawnych i ich wypełniania za pomocą ana-

logii, czyli metody usuwania luk w ustawie za pomocą analogii *legis*, w toku której lukę wypełnia się za pomocą istniejącego przepisu podobnego, bądź analogii *iuris*, gdy lukę wypełnia się na podstawie całokształtu obowiązujących norm.

Powszechnie przyjmuje się dopuszczalność analogii *legis* w procesie wykładni przepisów Kodeksu karnego wykonawczego (z wyjątkiem analogii *legis* na niekorzyść skazanego).

Luką w prawie jest taki brak regulacji, co do którego można racjonalnie twierdzić, że nie jest przez ustawodawcę zamierzony (luka realna – rzeczywista). Nie stanowi luki realnej, luka pozorna – ocenna, wynikająca z subiektywnego poglądu, iż dana materia powinna być prawnie uregulowana, a nie jest, co należy oceniać jedynie jako niezgodność czyjegoś ideału prawnego z prawem obowiązującym. Założenia racjonalnego ustawodawcy nakazują uznać nie tylko, że nie mówi on niczego bez potrzeby, lecz także respektować to, czego ustawodawca nie powiedział. To ostatnie stwierdzenie jest zresztą ujmowane w tradycyjnej regule *lege non distinguente nec nostrum est distinguere* (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 25 maja 2001 r., WA 15/01, OSNKW 2001, z. 9-10, poz. 81).

Ocena, czy mamy do czynienia z kwestią prawnie obojętną, czy z luką w prawie powinna być ściśle związana z celami, jakie postawił sobie ustawodawca. Dlatego niezbędne staje się odwołanie do funkcjonalnej metody wykładni prawa. Celem regulacji prawnej zawartej w art. 65 k.k.w. jest zapewnienie wykonania wobec skazanego uchylającego się od odbywania kary ograniczenia wolności zastępczej kary grzywny, a w drugiej kolejności zastępczej kary pozbawienia wolności. Przykładowo, niewątpliwie istnieje realna luka prawna dotycząca wykonania zastępczej kary grzywny orzeczonej w trybie art. 65 § 1 k.k.w., w postaci braku regulacji odnoszącej się do terminu jej uiszczenia. W opisanej sytuacji konieczne jest wypełnienie wspomnianej luki na drodze analogii *legis*, przez stosowanie przepisu po-

dobnego, to jest art. 44 § 1 k.k.w., określającego, że skazanego na grzywnę sąd wzywa do jej uiszczenia w terminie 30 dni.

Natomiast wykonaniu zastępczej kary grzywny nie stoi na przeszkodzie brak możliwości jej odroczenia lub rozłożenia na raty (luka pozorna). Wręcz odwrotnie, ustawodawca świadomie zaniechał takich unormowań, aby zracjonalizować proces wykonywania zastępczej kary grzywny. Zasadą bowiem jest, że skazany powinien odbyć karę, którą mu wymierzono, jako odpłatę za popełnione przestępstwo. Uporczywe uchylanie się od odbycia kary ograniczenia wolności nie może być dla skazanego „opłacalne”. W judykaturze wyrażono pogląd, że uchylanie się od kary ograniczenia wolności, skutkujące zamianą jej na karę zastępczą, oznacza tylko takie zachowanie się skazanego, które jest wyrazem jego negatywnego stosunku do tej kary, czy nałożonych w związku z nią obowiązków lub dozoru, a więc wynika z jego złej woli, a nie z przyczyn innych, obiektywnych lub nawet przez niego zawinionych (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 20 maja 1979 r., VI KZP 6/79, OSNKW 1979, z. 9, poz. 89). Podobnie w piśmiennictwie stwierdzono, że uchylanie się od odbywania kary ograniczenia wolności zachodzi wówczas, gdy skazany świadom ciężących na nim obowiązków składających się na treść określonej postaci kary oraz grożących mu konsekwencji prawnych na wypadek ich niewykonania, i mając ku temu obiektywnie istniejące możliwości, z przyczyn od siebie tylko zależnych, wzbrania się przed wykonaniem w całości lub części któregośkolwiek z nich w czasie, miejscu i zakresie wynikającym z obowiązujących przepisów oraz wskazanym przez właściwy organ wykonawczy (por. S. Zimoch: O uchylaniu się od odbywania kary ograniczenia wolności oraz o rodzajach i granicach kar zastępczych, NP 1977, nr 2, s. 207).

Wykonanie kary ograniczenia wolności ma na celu wzbudzenie w skazanym woli kształtowania jego społecznie pożądaných postaw, w szczególności poczucia odpowiedzialności oraz potrzeby przestrzegania

porządku prawnego (art. 53 § 1 k.k.w.). Pomimo uchylania się od odbywania kary ograniczenia wolności skutkującego orzeczenie zastępczej kary grzywny, jeżeli skazany jej nie uiści, można orzec zastępczą karę pozbawienia wolności tylko w razie ustalenia, że miał możliwość uiszczenia zastępczej kary grzywny, a nie uiścił w terminie oraz stwierdzono, że nie można jej ściągnąć w drodze egzekucji (art. 65 § 3 k.k.w.). Sąd może wstrzymać wykonanie zastępczej kary pozbawienia wolności w wypadku, gdy skazany podejmie nakazaną pracę i podda się rygorom z nią związanym; wstrzymanie następuje do czasu wykonania orzeczonej kary ograniczenia wolności (art. 65 § 5 k.k.w.). W końcu, skazany może zwolnić się od odbycia zastępczej kary pozbawienia wolności orzeczonej na podstawie art. 65 § 3 k.k.w., przez złożenie kwoty pieniężnej przypadającej jeszcze do uiszczenia z tytułu zastępczej kary grzywny, orzeczonej uprzednio na podstawie art. 65 § 1 k.k.w. (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 19 października 1978 r., VII KZP 31/78, OSNKW 1978, z. 12, poz. 139).

Przedstawiony wyżej, bardzo szeroki wachlarz możliwości wykonania kary ograniczenia wolności, ustawodawca uznał za wystarczający. Skazany, który z premedytacją uchyła się od odbycia prawomocnie orzeczonej kary, nie powinien mieć możliwości dalszego jej odwlekania, przez odroczenie ściągnięcia zastępczej kary grzywny albo rozłożenia jej na raty. Luki w prawie nie można domniemywać i w omawianym tu zakresie z pewnością nie występuje. Wykładnia prawa musi opierać się na założeniu racjonalnego i prawidłowego działania ustawodawcy.

Biorąc powyższe rozważania pod uwagę, Sąd Najwyższy uchwalił, że przepis art. 49 § 1 k.k.w. nie ma zastosowania do zastępczej kary grzywny orzeczonej na podstawie art. 65 § 1 k.k.w.